

İSTANBUL BAHÇELİEVLER'DE SİYAVUŞ PAŞA KÖŞKÜ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU*

Öz

İstanbul – Edirne Karayolunun eski güzergâhı üzerinde Davut Paşa Kışlası civarında XVI. yüzyılda inşa edilmiş bu köşk, Klasik mimarimizin önemli eserlerinden biridir.

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde sarayda önemli görevlerde bulunmaktan başka üç kez Sadrazam olan Siyavuş Paşa tarafından yaptırılmış olan köşkün mimarı bilinmemektedir.

Bir havuz ortasında bodrum kat üzerinde yükselen mimarisiyle orijinal bir plana sahip olan köşkün, yazlık ve kışlık olarak kullanıldığı anlaşılır.

Geçmişte çevresinde bulunan bazı yapılar, ortadan kalkmış olarak Köşkün üst kısmına XIX. yüzyıl başlarında yapılan ekleme 1973 yılında restorasyonla ortadan kaldırılmıştır.

Günümüzde Bahçelievler Belediyesi ve Kaymakamlığı'nın yanındaki gezi parkında bulunan Köşk'ün ayrıntılı tanıtımı ve bazı gözlemler bu bildiriye yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyavuş Paşa, Bahçelievler, Havuzlu Köşk, Cihannüma, Klasik mimari.

Some Observation on The Siyavuş Paşa Kiosk at Bahçelievler

Abstract

The Siyavus Paşa Kiosk built in the sixteenth century near the Davut Paşa Quarter along the route of Istanbul and Edirne Highway is one of the most important examples of classical architecture. It was built by Siyavuş Paşa who served as Grand Vizier three times in addition to his various other duties in the Ottoman Palace during the reigns of Sultan Suleiman the Magnificent, Selim II, and Murad III. The architecture of the building is unknown. It appears that that this kiosk rising above the foundations laid in a pool was used both as winter and

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümü

summer residence. Some of the structure once stood around the kiosk does not exist anymore. The alterations applied on the upper part of the Kiosk in the beginning of the nineteenth century were removed during the restoration of the building in 1973. This Kiosk, which is at present located in the park near the buildings of the Municipality and District of Bahçelievler, is introduced in this essay in detail along with some observations about it.

Key words: Siyavuş Paşa, Bahçelievler, Pooled Kiosk, Cihannüma, Classical Architecture.

Klasik Osmanlı mimarlığının XVI. yüzyıl başlarından XVII. yüzyıl sonlarına kadar süren en verimli döneminde, İstanbul ve çevresinde pek çok klasik eser meydana getirilmiştir. Bu döneme imzasını atan Mimar Sinan ise, her türden yapının sorumlu baş mimarı olarak görünmekte, kendinden önceki mimarlardan edindiklerini en geniş şekli ile kendinden sonrakilere aktararak, Türk sanatında bir ekol olmuştur.

Sinan'a mal edilen eserlerden biri de Bahçelievler'de Çavuş Başı denilen mevkide yer alan Siyavuş Paşa Köşkü'dür¹. Köşkün tanıtımına geçmeden önce banisi olan Siyavuş Paşa'nın siyasi hayatı ve eserleri üzerinde kısaca da olsa durmak gerekmektedir.

A- SİYAVUŞ PAŞA'NIN KİMLİĞİ VE FAALİYETLERİ:

XVI. ve XVII. yüzyıl klasik Osmanlı mimarisinin yaşandığı dönemde Osmanlı tarihlerinde dikkat çeken ve Sadrazamlık yapmış, üç ayrı Siyavuş Paşa adına rastlanmaktadır.

Bunlardan birisi, bu yazının konusu olan Köşkün banisi Siyavuş Paşa'dır ki, diğer iki Siyavuş Paşa'dan sonra kısaca bu şahsın siyasi faaliyetleri ve yaptırdığı sanat eserleri üzerinde durulacaktır.

İkinci Siyavuş Paşa, XVI. yüzyılın son çeyreğinde doğan ve 1656 yılında ölen, iki kez sadrazamlığa getirilen Siyavuş Paşa'dır². Bu şahıs Abaza Mehmet

¹ Köşkün Mimar Sinan tarafından yaptırılıp yaptırılmadığı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, yapılış tarihi ve üslup özellikleri Sinan'ı işaret etmektedir. Bu konuda bkz. M. Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", **Vakıflar Dergisi**, S.IV, Ankara 1958, s. 11. Erdoğan, her ne kadar bu makalede Tezkiretü'l-Bünyan'da bu eserin Sinan adına kayıtlı olduğunu belirtiyorsa da, böyle bir kayda rastlanmamıştır.

² Bu Siyavuş Paşa hk. bkz. İ. Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C. XXIX, Ankara 1980, s.172.; Mehmed Süreyya, **Osmanlı Devletinde Kim Kimdi? Sicil-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye'nin Düzelttilip Genişletilmiş**

Paşa'nın kölesi ve hazinedarı iken, Abaza'nın öldürülmesinden sonra IV. Murad (1625-1640) tarafından önce Enderun'a, sonra Has Oda'ya, 1638 yılında da Silahtarlığa getirilmiştir. IV. Murad'ın 1640 yılında ölümü ile de önce Vezirliğe, daha sonra Kaptan-ı Deryalığa yükseltilmiş iken Sultan Ahmed'in kızlarından Gevher Han Sultan'la evlendirilmiştir. Bu Paşa; 1643 yılında önce Erzurum'a Vali olmuş, 1647'de Diyarbakır ve Silistre Valiliğinden sonra 1651 yılında, Melek Ahmet Paşa'nın yerine Sadrazam olmuştur.

Bir süre sonra gözden düşen ve idama mahkum edilen Siyavuş Paşa'nın Hatice Turhan Sultan'ın müdahalesiyle idamından vazgeçilmiş ve Malkara'ya sürgüne gönderilmiş iken daha sonra da affedilerek ikinci kez Sadrazamlığa getirilmiş, 1656 yılı mayıs ayında da ölmüştür³.

Siyavuş Paşaların üçüncüsü⁴ ise XVII. yüzyılın önemli devlet adamlarından Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın kölesi iken, sonradan onun kızı Ayşe Hanım'la evlendirilerek damadı olmuştur. Kapıcılar Kethüdalığı, Silahtar Ağalığı, Cebecibaşılık, Sipahi Ağalığı gibi unvanlardan sonra Vezirliğe, Diyarbakır Valiliğine getirilen Siyavuş Paşa, Halep Beylerbeyliği sırasında Varadin'de ordunun isyanı üzerine sadrazamlığa atanmıştır (1687). Bu tarihlerde meydana gelen siyasi olayların karışıklığı yüzünden bu Siyavuş Paşa da dört ay kadar süren Sadrazamlık döneminden sonra ölmüştür (1687).

Bu yazının konusu Siyavuş Paşa Köşkü'nün banisi olan Siyavuş Paşa da diğerleri gibi inişli çıkışlı ve üç kez getirildiği sadrazamlık görevinden sonra, 1602 yılında İstanbul'da ölmüştür⁵.

Edimsel Basımı, Osmanoğulları (Sad. G. Oransoy), Ankara 1969, s.270. Aynı eserin "Gevherhan Sultan" maddesine (s.174) de bkz.

³ İ. Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C.XXIX, Ankara 1980, s.171.; Mehmed Süreyya, **A.g.e.**, s.175 vd.

⁴ İ. Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C.XXIX, Ankara 1980, s.171.; Mehmed Süreyya, **A.g.e.**, s.175 vd.

⁵ G. Goodwin, **A History of Ottoman Architecture**, London 1971, s.330.; S. H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, İstanbul 1977, s.139.; A. Çoban, **Hadikatü'l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih A.B.D, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2005, s.36-37.; İ.Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C. XXIX, Ankara 1980, s.172.; T. Artan, "Siyavuş Paşa Köşkü", mad., **D.B. İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, s.20.; Y. Demiriz, "Siyavuş Paşa Türbesi", **D.B. İstanbul Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul 1994, s.27-28.; Ay. yz., **Eyüp'de Türbeler**, Ankara 1989, s.68.; C. Baltacı, **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri**, C.2, İstanbul 2005, s.685.; S.H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, I, İstanbul 1959-1974, s.109-123.; S. Genim, "Sinan'ın Sivil Yapıları", **Mimar Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, I, İstanbul 1988, s. 394.; M. Sözen **Mimar Sinan**, İstanbul

Aslının Hırvat ya da Macar olduğu ifade edilen Siyavuş Paşa'nın Kanije çevresinden devşirilerek Saray'a getirildiği tahmin olunur⁶.

Öncelikle Enderun'da eğitilen Paşa'ya, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli görevler verildiği bilindiğine göre, 1535-1540 dolaylarında doğmuş olabileceği kabul edilir.

Sarayda önce İç Hazine Kethüdalığı yapan Siyavuş Paşa'nın, 1567 yılında da Mirahur olduğu, 1569'da Yeniçeri Ağası ve Rumeli Beylerbeyliği görevlerinde bulunduğu bilinmektedir⁷.

Bazı kabiliyetleriyle de dikkat çeken Siyavuş Paşa, dönemin padişahı II. Selim'in kızı Fatma Sultan'la evlendirilmiş ve Kubbealtı vezirliğine yükseltilmiştir⁸.

1582 yılında İran Seraskeri Özdemiroğlu Osman Paşa'ya destek olacağı umidiyle birinci kez Sadrazamlığa getirilen Siyavuş Paşa'yı, Özdemiroğlu'nun İran'a karşı kazandığı başarılar tedirgin etmiş, bunun üzerine ortaya koyduğu olumsuz tavırlar yüzünden Aralık 1584'te azledilmiştir. Onun yerine Sadrazam olan Mesih Paşa'nın "Sadrazam müstakil olmak gerekir" şeklindeki sözleri üzerine, Onun da görevden alınması ile Siyavuş Paşa, ikinci kez Sadrazamlığa getirilmiştir (Nisan 1586)⁹.

III. Murad'ın musahibi Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın, Divan-ı Hümayun'da sipahilerin önünde öldürülmesi ile ilgili cereyan eden olaylardan sonra Siyavuş Paşa, ikinci kez getirildiği sadrazamlık görevinden de alınarak ikinci vezirliğe atanmıştır¹⁰.

Zamanın sadrazamı Ferhat Paşa'nın bazı konularda yalan söylediği ortaya çıkınca 1592 yılında görevine son verilmesiyle yerine, daha mutedil kimliğiyle tanınan Siyavuş Paşa üçüncü kez Sadrazamlığa getirilmiştir. 1593 yılında Sipahilerin çıkardığı kargaşa sırasında aleyhinde tavırlar sergilemeleri ve onu

1988, s.264.; M.S. Kütükoğlu, **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara 2000, s. 126-128.; R.M. Meriç, **Mimar Sinan Hayatı Eserleri**, Ankara 1965, s. 40-41.

⁶ Köşkün banisi olan Siyavuş Paşa'nın Macar ya da Hırvat asıllı olduğu konusunda bkz. İ.Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C. XXIX, Ankara 1980, s.172.; Y. Demiriz, **A.g. mad.** s.27.; Ay.yz., **Eyüp'de...** s.68.; C. Baltacı, **A.g.e.** s.685.

⁷ İ.Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., s.172.; Osmanzade Taib Ahmed, **Hadikatü'l Vüzera**, İstanbul 1270, s.38.; A. Çoban, **A.g. tez**, s.36.; Y. Demiriz, **Eyüp'de.**; s.68 vd.; T. Artan **A.g. mad.**, s.20.

⁸ Bkz. 6 no'lu dipnotta gösterilen yerlerde ve C. Baltacı, **A.g.e.**, s.685; Mehmed. Süreyya, **A.g.e.** s.270.; M. Erdoğan, **A.g.m.**, s.149.

⁹ Bkz. 6 ve 7 no'lu dipnotlarda gösterilen kaynaklarda.

¹⁰ Bkz 6 ve 7 no'lu dipnotlarda gösterilen kaynaklarda.

“uğursuzlukların kaynağı” olarak yaftalamaları üzerine Siyavuş Paşa, üçüncü kez Sadrazamlık görevinden alınarak emekliye sevk edilmiştir.¹¹

Emekli olduğu veya daha önceki görevden almalarda Üsküdar’daki bahçesinde, ya da Süleymaniye civarındaki Sarayında kalan Siyavuş Paşa emekliye ayrıldığı onuncu yılında (1602) ölmüştür¹².

Ölümü üzerine Eyüp’te Sokollu Mehmed Paşa Türbesi’nin yanında, çocukları için yaptırdığı türbeye gömülmüştür.¹³ Her ne kadar Tezkiretü’l Ebniye’de Sinan’ın Siyavuş Paşa için iki türbe yaptırdığı belirtiliyor ise de, bunun tek olduğu, bugünkü yattığı türbenin, onun sağlığında çocukları için 1580’lerin başında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴ Türbede yatan oğullarına ait (Ahmet 1581, Abdulkadir 1582, Süleyman 1586) sandukaların tarihleri ile diğer yakınlarının mezar taşlarından türbenin, onun ölümünden yaklaşık 10-11 yıl önce yaptırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁵ Türbenin dış yan pencere kemerlerindeki H. 1011 (1602-1603) tarihini veren kayıt ise Y. Demiriz’e göre Siyavuş Paşa’nın ölüm tarihi ile ilgilidir¹⁶.

Eyüp’teki Sokollu Mehmet Paşa Medresesi ve Türbesi’nin karşısında yer alan **Siyavuş Paşa Türbesi** içten sekizgen, dıştan onaltıgen planlıdır. Sinan tarafından 1580’lerin başında inşa edilmiş olan Türbe, kesme küfeki taşından temiz bir işçiliğe sahiptir. Ayrıca içerisinde dönemin zengin çini ve kalem işi unsurlarına, kemerlerde pembe renkli somaki taşlara, dış yüzeyleri hareketlendiren dikey silmelere yer verilmiştir. Türbenin içerisinde, ikisi ahşap sanduka biçiminde, diğerleri de mermer lahit olmak üzere, 11 mezar bulunmaktadır.¹⁷

¹¹ Bkz. 6 ve 7 no’lu dipnotlarda gösterilen kaynaklarda.

¹² Bkz. 6 ve 7 no’lu dipnotlarda gösterilen kaynaklarda.

¹³ Y. Demiriz, **Eyüp’de Türbeler**, s.68 vd.; Ay. yz. “Siyavuş Paşa Türbesi”, mad., **D.B. İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, s.27-28.; G. Goodwin, **A.g.e.**, s.282., M. Sözen – v.D., **Türk Mimarisinin Gelişmesi ve Mimar Sinan**, İstanbul 1986, s.329.; B. Ünsal, “İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması”, **Vakıflar Dergisi**, S.16, İstanbul 1982, s. 85.; R. Akakuş, **Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetler**, İstanbul 1973, s.230,233.; İ.Parmaksızoğlu., **A.g. mad.**, s.172.; H. Ayvansarayî, **Hadikatü’l Cevami**, (Haz. A. N. Galitekin), İstanbul 2001, s.540.; C.Baltacı, **A.g.e.**, s.685.; A. Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul 1986, s.329.

¹⁴ Bkz. 12 nolu dipnotta gösterilen yerlerde.

¹⁵ Y. Demiriz, **Eyüp’de** ... s.70.; Ay.yz. “Siyavuş...” mad., s.22.

¹⁶ Y. Demiriz, **Eyüp’de** ... s.71.; Ay.yz. “Siyavuş...” mad., s.22.

¹⁷ Y. Demiriz, **Eyüp’de** ... s.71.; Ay.yz. “Siyavuş...” s.22.; B. Ünsal, **A.g.m.**, s.85.; M. Sözen-v.D., **Türk Mimarisinin** ...s.264.; A. Kuran, **A.g.e.**, s.329.

Siyavuş Paşa'nın Üsküdar'da genişçe bir **bahçesi** bulunmakta imiş.¹⁸ Ancak bu bahçeden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Öte yandan Süleymaniye Camii'nin tam kuzeyinde, Haliç'e inen dik yamaç üzerinde, bugünkü İstanbul Müftülüğü olarak kullanılan binanın aşağısında Onun bir **sarayı**¹⁹ ile bir de **medresesi**²⁰, kayıtlarda ve gravürlerde yer almaktadır. Saraydan günümüze hiçbir iz kalmamakla birlikte medrese, nispeten iyi durumdadır.

Öte yandan Siyavuş Paşa'nın Edirne Kapısı'nda, Harmanlı Mahallesi'nde bir **cami**,²¹ bir **mektep**²² bir de **hamamdan**²³ ibaret külliyeinin banisi olduğu bilinmektedir. Ayrıca onun önemli eserlerinden birisi de bu yazıya konu olan, Bahçelievler ilçesinde, o zamanki adıyla **Çavuşbaşı** mevkiinde yaptırdığı **Köşklü bahçedir**.

B- SİYAVUŞ PAŞA KÖŞKÜ

Bu köşk, eski Edirnekapı-Büyükçekmece güzergahı üzerinde, Davutpaşa Kışlası yakınından geçen yola yakın, Çavuşbaşı Deresi olarak bilinen mevkide, Bahçelievler Kaymakamlığı ve Belediyesinin hemen yanında, eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır²⁴ (Foto .1).

Köşkün 50 m. kuzeydoğusunda yapılan kazılarda Bizans devrinden olduğu sanılan eski bir kalıntının bulunması yanısıra (Foto.2), aşağıda Çavuş Deresi'ne doğru meyilli olan bu arazinin, şehrin gürültüsünden uzak ve havadar oluşu, eskiden beri burasının iskan için tercih edildiğinin de işaretidir.

Köşk, ana güzergaha yakın, ağaçlıklı ve eğimli bir arazi üzerine dıştan dışa; 24.60x20.30 m. ölçülerinde ve 1.5 m. derinlikteki bir havuz ortasına, 12.50x8.30 m. boyutlarında, dikdörtgen alana inşa edilmiştir (Çiz. 1). Kuzey-güney ekseninde

¹⁸ S. Genim, **A.g.m.**, s.394.; A. Çoban, **A.g.tez**, s.36.; T. Artan, **A.g.mad.**, s.20.; Z. Ahunbay, **A.g. mad.**, s.20.21.; A. Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul 1986, s.382.

¹⁹ Z. Ahunbay, **A.g. mad.**, s.20., Ay. yz. **A.g.e.**, s. 26.; S.H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, İstanbul 1977, s.139.; Ay. yz. **Köşkler ve Kasırlar**, İstanbul 1968-74, s.109.; S. Genim, **A.g.m.**, s. 394.; C. Baltacı, **A.g.e.**, 685.; A. Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul 1986, s.382.

²⁰ Z. Ahunbay, **A.g. mad.**, s.21; H. Ayvansarayî, **A.g.e**, s.162.; C. Baltacı, **A.g.e.**, s.686 vd.; M.S. Kütükoğlu, **A.g.e.**, s.126.; **İstanbul Abideleri**, İstanbul 1941, s.98,99'da Bakırköy'de bir medresenin de olduğundan bahsedilmektedir. Aynı kaynakta Siyavuş Paşa'ya ait Tophanede de iki çeşmeden bahsedilmektedir.

²¹ İ. Parmaksızoğlu, "Siyavuş Paşa" mad., **Türk Ansiklopedisi**, C.XXIX, s.172.

²² İ. Parmaksızoğlu, **A.g.m.**, s.172.

²³ Parmaksızoğlu, **A.g.m.**, s.172.

²⁴ S. H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, s.139.; Ay. yz., **Köşkler ve Kasırlar**, s.109-123.; T. Artan, **A.g. mad.**, s.20.; M. Erdoğan, **A.g.m.**, s. 160-161.; S. Genim, **A.g.m.**, s.395.; A. Çoban, **A.g. tez**, s.37.

yerleştirilmiş olan köşkün girişi, doğuya bakar²⁵ (Foto. 3). Köşkün içerisine yaptırıldığı havuzun çevresinde oldukça yüksek ağaçlar bulunmakta iken son yıllarda bunların bir kısmının kesilerek seyrekleştirildiği görülmektedir.

Günümüzde Bahçelievler Belediyesi'nce gezi parkı haline getirilen alanın, ilk yapımında da 40 dönümlük av parkı içerisinde; başta **köşk** olmak üzere, **ahırlar, anbarlar, mutfaklar, hamam** ve **hademe odaları** ile **su mahzenlerinden** ibaret olduğu sanılmaktadır.²⁶ Siyavuş Paşa'nın üç kez sadrazam olmasında ve azillerinde sık sık bu köşkte, ya da Üsküdar'daki Hasbahçesi'nde kaldığı, tarihi kaynaklardan tespit edilmektedir.²⁷ Sayılan birimlerden sadece köşkün kaldığı bu bahçe, günümüzde çevre düzenlemesi ile elden geçirilmiş, bazı ağaçlar kesilerek seyreltilmiş, etrafı çevreleyen bir duvar ile eski girişin olması gereken yere, bir de yeni giriş kapısı yaptırılmıştır²⁸ (Foto. 4).

a - T a r i h ç e: Bakırköy Akıl Hastanesi ile Davut Paşa Bahçesi ve sonradan buraya yaptırılmış Davut Paşa Kışlasına komşu olan köşkün, kuruluş tarihi kesin olarak bilinmiyorsa da, bunun Siyavuş Paşa'nın Osmanlı Sarayı'nda mevkiinin yükselmesiyle paralellik arzettiği anlaşılmaktadır.

Doğum tarihi ve ne zaman devşirilerek saraya alındığı bilinmeyen Siyavuş Paşa, II. Selim (1566-1574) döneminde saray'da yetişmiş, Hazine Kethüdası iken 1569'da Yeniçeri Ağası ve Rumeli Beylerbeyliği'nden sonra II. Selim'e damat olmuş, böylece yukarıda da belirtildiği gibi sarayda hızlıca yükselmiş, azil ve cezalandırmalarla birlikte dalgalı bir hayat çizgisini sürdürmüştür²⁹.

Süleymaniye Külliyesi'nin kuzeydoğusunda, Haliç'e dik inen yamaç üzerine yaptırdığı sarayı ile sahip olduğu diğer emlakini, Siyavuş Paşa'nın Kubbealtı Vezirliğinden sonraki dönemlerde inşa ettirdiği sanılmaktadır. Keza Çavuşbaşı mevkiindeki köşk ve müstemilatını da en erken Rumeli Beylerbeyliği, ya da Kubbealtı Vezirliği sırasında yaptırmış olabileceği akla yakın görünmektedir.

Köşk üzerinde tarihi verecek herhangi bir kitabe ve yapım kaydı bulunmadığından, Köşkün 100 m. kadar kuzeydoğusundaki **çeşme** üzerinde

²⁵ Köşkün tanıtımı ve ayrıntılı çizimleri için bkz. S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s. 109-123.; Ay. yz., **Türk Bahçeleri**, s.139.; R. Doruktuna, **İstanbul Havuzları ve Fıskiyeli Havuzlar**, İ.Ü.E.F. Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul 1974, s.27 vd.

²⁶ S. H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, s.139.; Ay. yz. **Köşkler ve Kasırlar**, s.109.; T. Artan, **A.g.m.**, s.20.; M. Erdoğan, **A.g.m.**, s.160.

²⁷ T. Artan, **A.g.mad.**, s.26.; A. Çoban, **a.g.tez**, s.36.

²⁸ S. H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, s.139.

²⁹ Bkz. 2 no'lu dipnotta gösterilen yerlerde.

bulunan kitabeden hareketle bu Köşk ve müstemilatını tarihlemek mümkün görünmektedir³⁰ (Foto. 5).

Aynalık taşı üzerindeki her biri ikişer bölümlü, üç satır halinde yazılmış olan kitabeye göre çeşme, 1571-1572 tarihlidir. Bu tarih, muhtemelen Siyavuş Paşa'nın burada oluşturduğu bahçe, köşk ve müstemilatıyla da ilgili olsa gerektir.

Köşkün giriş kapısı üzerindeki mermer üzerine kabartma harflerle yazılmış iki satırlık kitabe, Kuran'dan alınmış, Talak Süresi (65) nin, 2. ve 3. âyetleri ile ilgilidir³¹ Kitabede; (Foto. 6).

و من يتق الله يجعل له مخرجا و يرزقه من حيث لا يحتسب و من يتوكل على
الله فهو حسبه ان الله بالغ امره قد جعل الله لكل شئ قدرا

“Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder ve Ona beklemediği yerden rızık verir. Kim de Allah'a güvenirse, O, Ona yeter. Şüphesiz Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.” Ayetleri yer alır.

Her ne kadar sonradan örtü ve iç süslemelerde bazı değişiklikler olsa da köşkün mimarisinde sadelik ve taşıdığı ağır klasik hatlar, bunun, zamana damgasını vurmuş Sinan elinden çıkma bir yapı olduğunu hatırlatmaktadır. Gerçi bazı kaynaklarda Sinan'a ait tezkerelerden Tezkiretü'l-Bünyan'da adının geçtiği ifade ediliyorsa da³² aslında bu köşkün adına, hiçbir tezkerede rastlanmamaktadır. Ancak yine de çeşme kitabesinde geçen 1571-72 tarihi, bu köşk ve müstemilatı için de geçerli bir tarih olmalıdır.

Köşkün orijinal üst örtüsü sonradan değiştirilerek güney duvarın devamı olarak, üzerine bir kat çıkıldığı, bu katın da 1973 yılında Mualla Eyüboğlu³³ tarafından yapılan restorasyonda yıkılarak tahmini bir tamamlama ile üstte bir kubbe, bir aynalı çapraz tonoz ve küçük bir kısmın düz damla tamamlandığı görülmüştür. Aslında, tek katlı ve üzerinde küçük bir cihannüma şeklinde eklentisi olduğu anlaşılan köşkün üzerine kule gibi çıkılan son eklentinin, ne zaman

³⁰ S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s.119.; T. Artan makalesinde yapıyı geniş bir tarihleme ile 16. yüzyıla vermiştir. Bkz “Siyavuş Paşa...” s.20.

³¹ Çeşmenin kitabesini okuyan Bölüm elemanımız Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN'a ve Yrd. Doç. Dr. A. Kadir YILMAZ'a teşekkür ederim.

³² Bu hususta bkz. M. Erdoğan, **A.g.m.**, s.161.

³³ Bu bilgi M. Eyüboğlu **İnternet** sayfasından alınmıştır.

yapıldığı konusunda net bir bilgi yoktur³⁴ (Foto. 7). Yapıyı tanımlamaya çalışanlardan Sedat Hakkı Eldem bunun, 150-180 yıl önce yaptırılmış bir eklenti olabileceğini belirtmiştir.³⁵ Dışa yansıyan üslup farklılığı da böyle bir değerlendirmenin doğru olabileceğini gösterir. Ancak restitüsyon denemelerinde bu eklenti yok farz edilerek çizimler bu duruma göre yapılmıştır.³⁶

b- Dış Mimarî Özellikleri: Siyavuş Paşa Köşkü, yukarıda da ifade edildiği gibi, eğimli araziye göre bir tarafı zemin seviyesine yakın, bir tarafı zemin kodundan yaklaşık 2-2,5 m. aşağıda olan 24,60x20.30 m² lik dikdörtgen alana; 1.5 m. derinlikte ve kenar duvar kalınlıkları 2 m.'ye yaklaşan bir havuzun ortasına, güney-kuzey doğrultusunda inşa edilmiştir (Foto. 3).

Giriş cephesi doğuya bakan köşk, içinde yer aldığı havuzla, giriş merdivenlerinin üzerine oturtulduğu köprülü bir bağlantıya sahiptir. Doğu yönde uzun, taş kaldırımli bir yoldan geçildikten sonra havuzun başladığı yerde altta iki sivri kemer ve bir paye üzerine oturtulmuş, iki yanı korkuluklu merdivenlerle giriş kapısı eşiğine ulaşılmaktadır.

Havuz'un yüksekliği giriş yönünde, zemin seviyesinden yaklaşık 50 cm. yükseklikte olup giriş merdivenlerine doğrudan ulaşmak için kaldırımli geliş yolu iki yandan, havuz seviyesinden beş basamakla yükseltilmiştir. Köşkün önünde yer alan köprüden geçtikten sonra iki yanı düz, mermer levhalı trabzanlarla sınırlı, sekiz basamakla çıkılarak kapı eşiğine ulaşılmaktadır (Foto. 8).

Köşk, altta birisi kare (sağda), diğeri L şeklinde düzenlenmiş, masif duvarlar üstüne oturan bir bodruma sahiptir (Çiz. 2).

Burası, köşkün kısmen havuzun suyu içerisinde, kısmen de su üstünde kalan kısmını teşkil eden bodrum olarak tasarlanmıştır. Bodrumun sağda kalan kare tabanı doğu, batı ve kuzeye üç sivri kemerle açılmakta ve basık bir kubbe bulunmaktadır (Foto.9). Dıştan, düzgün küfeki kesme taştan yapılmış duvar ve kemer kısmına sahip olan Köşk bodrumunun tavanında, köşe geçişleri içten tuğla kemer üzerine, basık tuğla kubbe ile örtülüdür. Köşkün bodrumunun güney tarafında, batıya ve güneye açılan birer sivri kemer daha bulunmaktadır (Foto. 10). Bu sivri kemerler içten ve dıştan, taş uygulamaya sahiptir. Bodrumun güneydoğu köşesi içten masif olup, üstteki ikinci kata çıkan merdiven, WC ve abdest yerini taşımaktadır (Bkz . Çiz. 2).

³⁴ 1973 yılındaki restorasyona kadar ikinci katın mevcut olduğu, Goodwin'in eserinde görülmektedir. G. Goodwin, **A. History of Ottoman Architecture** London 197, s.330, fotoğraf 329.; S.H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s.110.

³⁵ S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s.110.

³⁶ S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, r.78,80,81,82,83,84.

Köşkün bodrumunun zemini, aynı zamanda havuzun da zeminini teşkil ettiğinden burada küfeki taşlardan yapılmış bir döşeme vardır.

Havuzla doğuda, yekpare beyaz bir mermerle yılankavi şekilde oyulmuş, ince bir kanalla suların aktıldığı anlaşılmaktadır³⁷ (Foto. 11). Bu ince kanalın havuzla birleştiği yerde etrafı istiridye biçimde düzenlenmiş süslü, serinlik sağlayan küçük bir havuz bulunmakta, havuzun doğusundaki ince kanaldan gelen sular burada küçük toplanma yerinden sonra batıdaki açıklıkla da havuzla boşalmaktadır.

Havuzla güneydoğu köşedeki altı basamaklı bir merdivenle inilmektedir (Foto. 11). Burada havuzun etrafını çevreleyen, bir basamak yüksekliğinde 2 m. genişlikteki duvar, geniş bir kaldırımı andırır.

Havuzun etrafında yaklaşık 30x30 cm. genişlikte, derinliği 5' cm'yi geçmeyen oyuklar, geçmişte buralarda sayeban ya da galeri ayaklarının bulunduğu kanaatini vermektedir (Foto. 11).

Doğu yönde havuzun çevre duvarının zeminden 50 cm. kadar yüksekte olmasına karşılık batıda havuz duvarının zemin seviyesinden yüksekliği, adeta bir set duvarı gibi 2, hatta 2.5 m.'yi bulmaktadır. Havuzun dış eğimi, doğudan batıya doğru giderek arttığından en yükseğe çıktığı kuzeybatı ve güneybatıda, köşelere yakın kısımlarda bir hayli ileri taşırılmış dört taş konsola oturan iki ayrı balkon ve kameriye bulunduğu anlaşılmaktadır³⁸ (Foto. 1).

Havuzun üç yanı (kuzey, güney, batı) üstten, ortası kaval biçiminde, alt ve üst kısımları düz, üç adet silme ile sınırlanmıştır.

Böylece doğudan batıya doğru eğimli araziye tesviye edilerek yapılmış, duvar kalınlıkları her yönde yaklaşık 1,90 m.'yi bulan havuzuyla, sağlam bir zemine oturtulmuş olan köşkün üst katı, klasik köşk anlayışına uygun bir düzenlemeye sahiptir.

Gerçi köşkün örtü kısmında girişe göre sol tarafta XIX. yy. başlarında bazı ekleme ve değişiklikler yapılmış olmakla birlikte, 1973 yılında Mualla Eyüboğlu (Anhegger) tarafından yapılan restorasyonda,³⁹ sonradan yapılan eklenti kısmı yıkılarak buraya eskiden var olduğu sanılan, fakat şekli tam anlaşılabilen bir cihannüma yeri ile, yandaki bitişik odanın tekne tonozu yerleştirilmiştir. Ayrıca sağ

³⁷ Her ne kadar bu yılankavi kanal, kocaman bir havuzu doldurmada yetersiz ise de, bu amaçla açılmış başka bir kanal veya doldurma elemanı yakın çevrede görülmemektedir.

³⁸ Aslında bu set duvarının iki ucuna eşit uzaklıkta, dörder konsollu iki çıkıntı vardır. Ancak S.H. Eldem'in eserinde bunlar, tek olarak belirtilmiş ve çizime de bu şekilde yansıtılmıştır. Bkz. S.H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s.115, Şekil 79.

³⁹ Bkz. 32 no'lu dipnot.

tarafındaki sofa (divanhane) kısmı da kubbe ile kapatılarak, alt kata eklenen şömine tarzı ocağın bacası ise hayli yüksek gövdesiyle dışa yansıtılmıştır.⁴⁰

Köşkün doğuya bakan girişi hafif sola kaymış olmakla birlikte, taşıdığı cephe formu bakımından klasik özelliklere uygundur (Foto. 8). Yüzeyden 15 cm. kadar dışa taşırılmış kesme, küfeki taştan iki sıra çerçeve ortasına yerleştirilen kapı söveleri, beyaz mermerdendir.

İki yandan sağlam beyaz mermer söveler, üstte kırmızı ve beyaz mermerden geçmeli, bir basık kemerle kapı açıklığını belirler. Kapı kemerinin üzerinde çerçeve yapan ve köşeleri belirleyen silmelerin üzerindeki alınlıkta, kapı genişliğine uygun şekildeki yekpare mermer üzerine, iki satır halinde kabartma kitabe işlenmiştir (Foto. 12).

XVI. yüzyıl yazı üslubuna uygun olarak, yanları kırık hatlı alt ve üst kısımları düz kartuşlar içerisine alınmış kitabe, yukarıda da belirtildiği gibi Kur'an'ın 65. Talak sûresinin 2. ve 3. ayetlerinden bölümler içerir.

Yapının doğu cephesinde dikkat çeken özelliklerden biri de, giriş kapısının solundaki beyaz mermer şebekeli, altıgen düzenlemeli pencere ile onun yanındaki, dikine dikdörtgen mazgal penceredir. Bunlardan altıgen olanı tuvalete, mazgal tarzında olanı ise abdest alma yerine ışık sağlar (Foto. 13). Altıgen düzenlemeli bu açıklığın benzerleri, tuvaleti aydınlatmak üzere güney cephede yine aynı hizada, ayrıca oturma salonunu aydınlatmak üzere batı cephede iki pencere arasında olmak üzere tüm yapı yüzeyinde üç kez tekrarlanmıştır (Foto. 14).

Ön cephede giriş kapısının sağında, kapı hizasında, beyaz mermer çerçevesi, sivri kemerli, ajurlu alınlıklara sahip iki pencere daha bulunmaktadır. Bu pencerelerin çerçeveleri, yüzeyden fazla taşıntı yapmazlar (Foto. 14). Pencere kemerlerinin üzerlerinde de yapının dört yanını dolaşan biri yuvarlak dış bükey, değeri daha ince ve iç bükey iki silme ile, en üstte tabla şeklindeki silmeler, köşkün üst kornişini belirler. Pencere açıklıkları, demir parmaklıklıdır.

Kornişten sonra üstte kubbe, tonoz ve **cihannümanın** oturduğu kaide kısmı vardır. Her yerde eş yükseltide olan oturtmalığın üzerine, kuzeyde sekizgen kasnaklı kubbe, güneyde tekne tonoz örtüler bindirilmiştir (Foto. 1, Çiz. 5).

Bu örtüler, 1973 yılında yeniden elden geçirildiği için, orijinal durumları tartışmalıdır. Günümüzde kubbenin üzerine, kademeli korniş biçiminde dışa yansıyan oturtmalığın iç köşelerine, tromplar yerleştirilmiştir. Salonun ısıtılmasına yarayan şömine - ocağın bacası, dışarıya oldukça yüksek, kesme taş gövde ve

⁴⁰ S. H. Eldem'in çizimlerinde de aslının böyle olabileceği kubullenilerek, restorasyonun malzemesi eleştirilmektedir (S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, Şekil, 78-84).

yukarda yamuk biçiminde ve her yöne ikişer is açıklığı ile sonuçlanmaktadır (Foto. 15).

Köşkün kuzey yüzünde, doğudaki iki pencerenin benzeri tekrarlanmıştır. Bu iki pencere arasında kornişten itibaren yükselen, sözünü ettiğimiz havalandırma bacası yer alır.

Güney cephenin batısındaki küçük odanın, ön yüzdeki pencere açıklığı ile eş boyut ve benzerlikteki penceresi, beyaz mermer ajurluklu alınlığı ile cephenin sadeliğini biraz olsun hareketlendirir (Foto. 8).

Giriş cephesinin karşısındaki batı cephenin dış yüzünde yine ikisi salona, diğeri küçük odaya ait olmak üzere ön cephedekilerin benzeri madeni şebekeli, ajurlu mermer alınlıklı, üç pencere bulunmaktadır (Foto. 16). Salona ait iki pencere arasında da abdest alma yerindeki ajurlu, mermerden, altıgen pencerenin aynısı yer almaktadır. Pencerelerin ajurlu alınlıkları, geometrik şekillerle zenginleştirilmiştir.

c- İ ç M i m a r i Ö z e l l i k l e r i : 1.5 m. derinlikteki bir havuzun ortasında, bodrum üzerine fevkani olarak oturtulmuş Siyavuş Paşa Köşkü'nün, oturma kısmına (sofa. divanhane), güneydoğudaki bir kapıdan girilmektedir (Çiz. 3).

Yay kemerle içeri açılan giriş kapısı ile Köşkün divanhanesine ulaşılmaktadır. Tam kare şeklindeki bu salonun, yazlık ve kışlık olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zemin döşemesi altıgen boyutlu Osmanlı tuğlaları biçiminde olduğundan, bunların üzerine halı vb. sergilerin serildiği anlaşılmaktadır.

Salonun doğu iç duvarında, ahşap kanatları ile dikkat çeken iki pencere, batıda yine iki pencere, aralarda mermer raflar (Foto. 17), rafların üzerinde de ajurlu mermer şebekeli küçük altıgen pencere bulunmaktadır. Ancak pencerelerin içe bakan alınlıkları bitkisel rumi, palmet dekorlu alçı şebekeli olup, aralara renkli camlar yerleştirilmiştir (Foto. 18). Ayrıca alçılar gözenekli şekilde işlendiğinden renkli camlarla gözenekler arasında, bir ahenk ve derinlik oluşturulmuştur.

Kuzey duvarın ortasında, üzeri yarım pramidal şekilde sonuçlanan bir alçı ocak-şömine ile, iki yanda diğer pencerelerle eş büyüklük ve özellikte, iki pencere daha yer almaktadır (Foto.19).

Salon pencereleri içten mermer söveli olup, hepsi tek elden çıkma, yatay ve dikey şekilde kare ve dikdörtgen parçaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş ahşap kanatlara sahiptir (Foto. 18).

Mekanı örten kubbe, içten, altta yüzeysel başlayıp giderek hafifçe derinleşen alçıdan yapılmış dolgulu alt geçiş ile, üstte çeyrek küre şeklinde sivri kemerle sonuçlanan tromplar üzerine bindirilmiştir (Foto. 20).

Köşkün yapılış tarihi dikkate alınır; XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle 1560'lı yıllardan sonraki yapılarda Osmanlı çini sanatının en parlak dönemi yaşanmıştır. İşte bu dönemde, 1572 yılında çeşme ve diğer müstemilatı ile birlikte, yazlık ve kışlık kullanım amacıyla yaptırılmış olduğunu sandığımız bu köşkün içerisinde, en azından ocak kısmında ya da duvarlarda çini panoların bulunduğu tahmin edilebilir.⁴¹ Ancak yapının, geçmişte geçirdiği onarım ve eklemeler sırasında bazı özelliklerini kaybetmiş olması da mümkündür.

1973 yılında yapılan restorasyondan önce, belki duvarlarda bazı kaplama izlerine rastlamak mümkün iken, bugün böyle bir ihtimal hemen hemen ortadan kalkmıştır.⁴² Günümüzde sade bir alçı cidardan ibaret ocağın üst kısmı mevcut olup, alt kenarı dalgalı hatlarla bir yarım daire teşkil etmektedir (Foto. 19).

Salonun batı iç duvarında iki pencere arasında, altlı üstlü, ikişerden dört adet mermer raf uygulaması vardır (Foto. 17). Bu rafların orta kısımları boğumlu, üst kısımları kırık hatlı, sivri kemerlidir. Bunların benzeri, yandaki küçük odanın batı duvarının ortasındaki pencere açıklığının iki yanında, yine altlı üstlü olmak üzere, ikişerden dört adet olarak tekrarlanmıştır (Foto. 21).

Salondan yandaki küçük odaya geçiş, etrafı mermerden taş söveli, basık yay kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır (Foto. 22).

Kapı kemerinin -ana giriş kapısında olduğu gibi- kırmızı-beyaz taşların alternatif kullanımından ibaret, bir ters bir düz palmetlerden oluştuğu, üst kısmında da profillerle sınırlı, düzgün dikdörtgen bir aynalığın olduğu görülmektedir.

Küçük odanın güney duvarındaki pencere-dolap uygulamasından başka, batı duvarda bir pencere ile, kuzey ve doğuda yüklük şeklinde sade, korniş hizasına kadar yükselen basık kemerli birer niş bulunmaktadır (Foto. 23).

Üst örtü ortasında, geometrik yıldız, altıgen, dörtgen ve dairelerden oluşan tekne göbeği ile, köşelerde iç bükey şekillerden oluşan aynalı çapraz tonoz örtü vardır (Foto. 24). Köşelerde, bu oluşumu sağlayan alçı malzemeli geçiş elamanları dikkat çeker.

Salonun giriş kapısının yanındaki güney duvarda yer alan ikinci kapıdan abdest alma yeri, tuvalet ve üst kata götüren basamakların yer aldığı küçük bir antreye ulaşılır (Çiz. 3, Foto. 25).

⁴¹ İstanbul ve çevresindeki bir çok köşkte, bazı camilerin Hünkâr Kasırlarında ve Topkapı Sarayı'ndaki oturma mekanlarında, üzerleri çini kaplamalı ocakların yaygın olduğu bilinmektedir.

⁴² Yapı içerisindeki bugünkü görünüşü ile çıplak olduğu düşünülemez. Geçmişte, tüm duvar ve örtü elemanlarının çini veya kalem işleriyle süslü olması gerekmektedir.

Burada birisi, antreyi aydınlatan ince-uzun mazgal pencere ile, tuvaleti doğudan ve güneyden aydınlatan -dış mimari kısmında değindiğimiz- altıgen çerçeveli iki adet pencere bulunmaktadır (Foto. 26).

Tuvaletin sağında, minare merdiveni şeklinde tuvaleti batıdan ve güneyden dolanarak üst kattaki **cihannümaya** götüren taş merdiven yer alır (Foto. 25). Yekpare taştan oluşan basamaklar, köşkün beden duvarlarının bitiminde ve tuvaletin üzerindeki boşlukta sonlanır. Bu basamakların bugün mevcut olmayan bir cihannümaya çıktığı anlaşılır. Ancak günümüzde üzeri basit dam şeklinde kapatılmıştır (Foto. 27). Burasının son restorasyonda yapıya kar yağmur sularının, girmemesi için rastgele alınmış bir tedbir olduğu, orijinal seyirlik kısmın ise, bu bölüme sonradan çıkılan eklenti sırasında yok edildiği anlaşılmaktadır.

Salon üzerini örten kubbenin, güneydeki küçük odanın üzerini örten tekne tonozun ve cihannüma kısmının örtüleri, günümüzde şapsız, gelişigüzel beton kaplamadan ibarettir (Foto. 28).

Kültür Bakanlığı'nca 2009 yılında restorasyon programına alınan Köşkün bilinmezlikleri içerisinde kalem işi, çini veya alçı tarzı süsleme unsurlarının iyice araştırıldıktan sonra doğru sonuçlara ulaşarak restorasyonu uygun olacaktır. Kuşkusuz bu hali ile bile Siyavuş Paşa Köşkü, XVI. yüzyılın klasik mimari ve süsleme unsurlarının temiz, düzgün, küfeki kesme taşlarla mermer malzemenin meydana getirdiği köşk örneği olması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Şehir merkezinin 13-15 km. uzağında, Edirnekapı-Büyük Çekmece arasında olması, XIX. yüzyılın sonlarına doğru bu köşk ve bahçenin önemini azaltmıştır.

Siyavuş Paşa'nın azlolunduktan sonraki zamanını geçirdiği bu Köşk, daha sonraları da çeşitli tören ve resmi kabullerde önemli rol oynamıştır. Bazı kaynaklarda IV. Mehmed'in 1676'da Edirne'den dönüşünde, bu köşkte karşılandığı ifade edilmektedir.⁴³

1691 yılında İstanbul'a gelen Tatar elçisine de bu köşk ve bahçenin tahsis edildiği bilinmektedir.⁴⁴ XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yine saray mensubu kişilerce kullanıma devam edilen köşkün, Abdülmecid zamanında (1839-1861) Barutçubaşı Levon Efendi'ye armağan edildiği,⁴⁵ bu tahsislerin yapıyı ayakta tuttuğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rusların Ayestefanos (Yeşilköy)'a kadar gelmeleriyle, İstanbul ciddi bir tehditle karşı karşıya kalmış,

⁴³ T. Artan, **A.g.mad.**, S.20.

⁴⁴ T. Artan, **A.g.mad.**, S.20.

⁴⁵ T. Artan, **A.g.mad.**, S.20.

arkasından başlayan I. Dünya Savaşı sonrasında da Köşkün Levon Efendi'nin katibi tarafından Milli Emlak'e devrolmasıyla,⁴⁶ bir süre XIX. yüzyıl başlarındaki haliyle ayakta kalmıştır. Bu arada yapının bazı elemanlarının bakım ve onarımları sekteye uğramış, çevresindeki ağaçlar seyreltilmiş, müstemilatı da tamamen kaybolmuştur.⁴⁷

C- ÇEŞME

Köşkün giriş kapısının üzerindeki Talak Sûresi'nden ibaret kitabeden başka, yapının tarihçesini verecek herhangi bir belge günümüze ulaşmış değildir. Ancak, 1560'lardan itibaren yıldızı parlayan ve Saray'da önemli görevlere getirilmiş olan Siyavuş Paşa'nın, vezirlik, Saraya damat olma ve üç kez sadrazamlık döneminde, çeşitli eserler yaptırdığı anlaşılmaktadır. Onun cami, türbe, medrese, saray, köşk, çeşme gibi çeşitli sanat eserlerinin yanında, kendi adına bu köşkü de yaptırmış olması doğal karşılanmalıdır. Fakat bu eseri kimin, ne zaman yaptığı konusunda kaynaklarda net bilgiler bulunmaması, Sinan'a ait tezkirelerde de bu yapının adının geçmemesi, yapı kimliğinin tanınmasında bir takım tereddütler oluşturmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Köşkün 100 m. kadar kuzeydoğusunda, daha yüksek bir noktada yer alan ve doğrudan bu köşkün müstemilatı olarak kabul edilen Çeşme üzerinde bulunan 1571-1572 tarihi, bu Köşkün de tarihlemesine yardımcı olmaktadır. Kaldı ki bu tarih, Sinan'ın Edirne Selimiye'sinin yapımı ile uğraştığı, ayrıca İstanbul ve çevresinde pek çok eserle ilgilendiği bir döneme de rastlamaktadır. Özellikle İstanbul'dan Edirne'ye geliş-gidişlerinde güzergah üzerinde bulunan bu Köşk'ten, devrin Başmimarı olan Sinan'ın haberi ya da katkısının olmaması pek düşünülemez. Sinan'a ait tezkirelerde Köşkün adına rastlanmaması, listelerde bunun unutulmuş olabileceğini de mümkün hale getiriyor.

Çeşme üzerinde yer alan kitabe; üç satır halinde olup kartuşlarla altı parçaya bölünmüştür. Kitabede şu ifadeler yer almaktadır (Foto. 29):

لطفله بوجویبار چشمه نك تعميرينه
آب شهد مصطفا اغا او جود ؟ (ا) لندن دليل
دولتيله باده بی بقا ؟
بنده خليل
عشقه نوش ايلسون دلنشنه لر ايد(و)ب دعا
اشبو تاريخ عينا فيها تسمى سلسبيل
۹۷۹

⁴⁶ T. Artan, **A.g.mad.**, S.20.

⁴⁷ T. Artan, **A.g.mad.**, S.20.; S. H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar**, s.109.

Okunuşu:

Lütüfla bu cûy-bâr çeşmenin tamirine

Âb-ı şehd-i Mustafa Ağa o cûd ? elinden delîl

Devletiyle..... bâdeyi Bekâ ?

..... bende-i halîl

Aşka nûş eylesün dil-teşneler edü (b) düâ

İşbu târîh “Aynen fihâ tüsem mâ selsebîl”⁴⁸

979 / 1571–72

Bu ifadelere göre çeşmeyi, Mustafa Ağa adlı bir şahıs, muhtemelen Siyavuş Paşa Köşkü çevresinden gelip geçen yolculara su ikram etmek amacıyla tamir ettirmiş olmalıdır. Buradan da anlaşılıyor ki köşk ve müştemilatının çeşmenin tamirinden bir-iki yıl önce yaptırılmış olması akla uygun görülmektedir.

Doğuya bakan yüzü ile dikdörtgen prizması şeklindeki çeşmenin (Foto. 29), kesme küfeki taşından inşa edildiği görülür. Etrafı iki-üç sıra çökertme silmeyle sınırlı, doğuya bakan tek yüzde, aşağıda mermer yalak bulunmaktadır. Mermer yalak altta, çeşme cephesi boyunca uzanmakta ve yüzeyden ileri taşkındır. Ortada konsollarla başlayan, ortası sivri kaş kemer biçimindeki nişin cidarları, yaklaşık 15 cm. kalınlıktadır (Foto. 30). Nişin alt orta kısmında mermer aynalık, bunun iki yanında kırık hatlı kemere sahip birer tas nişi, üstte kaş kemerin altında, ortadan kartuşlarla bölünerek altı satıra çıkarılmış üç satırlık yapım kitabesi bulunmaktadır (Foto. 5).

Aynalık taşı mermerden ve dikdörtgen çerçeveli olup, içerisi silmelerle sınırlandırılmıştır. İki yandan üçer profilli, üstteki kaş kemerin benzeri bir kaş kemerle üstten sınırlanan aynalık taşının ortasında, üç adet musluk deliği bulunmaktadır. Musluk deliklerinin iki yanında, alt kısımları bir mimari gibi başlayan, sonra dalgalı hatlarla devam eden iki selvi kabartması yer almaktadır. Selvinin dallarının başladığı yerde gövde geniş olup, uçlara doğru giderek incelik. Uçlara doğru üstteki kemer formuna uygun olarak selvilerden sağdaki sola, soldaki de sağa kıvrılarak kemerin alt kısmında sonuçlanmaktadır. Sonuçlanan iki uç arasında, gülçe şeklinde kabartma, hatayi motifi işlenmiştir (Foto. 31).

Çeşmenin iki yanından başlayan yeni çevre duvarı, günümüzde kırmızı kiremitleriyle çirkin bir görünüm vermektedir. Üstte dört yandan dışarı taşırılmış kaplama taşlarıyla çeşmenin üzeri, kar yağmur sularına karşı koruma altına alınmıştır (Foto. 29).

⁴⁸ Kur’ân-ı Kerîm, 76/18.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda da değinildiği gibi daha önceden burada çeşitli müstemilatın bulunduğu bir çiftlik evi gibi sessiz, sakin bir alanda dinlenmek amacıyla yaptırılmış olan Siyavuş Paşa Köşkü, kuşkusuz bir havuz ortasındaki fevkani tarzdaki mimarisiyle, fazla benzeri olmayan bir örnektir.

Üslup açısından sağlam, klasik Osmanlı zevkini yansıtan köşkların yapımı, III. Murad (1574-1595) döneminde daha da hızlanmıştır. III. Murad'ın Topkapı Sarayı bünyesinde Harem kısmında Sinan'a inşa ettirdiği (1578) ve kendi adını taşıyan Köşk,⁴⁹ tam olmamakla birlikte bazı yönleriyle Siyavuş Paşa Kökü'nü hatırlatmaktadır (Çiz. 6).

Topkapı Sarayı Harem bölümünde yer alan III. Murad Köşkü de, serinliği sağlamak üzere altta bir havuz üzerine inşa edilmiş, iki katlı düzenlemeye sahiptir. Sedat Hakkı Eldem tarafından incelenmiş olan bu köşk de tamamen havuz ortasında ve orta ayakları su içerisinde bulunuyordu. Siyavuş Paşa Köşkü'nde olduğu gibi III. Murad Köşkü'nün bulunduğu havuzun etrafı galeri ile çevrili olup, üç yanı açık şekilde inşa ettirilmişti. Zamanla havuzun üzeri örtülerek Köşk, kendine özgü bir plana sahip olmuştur.

III. Murad Köşkü'nden başka, su havuzu ortasında bulunan Siyavuş Paşa Köşkü'ne benzeyen örneklere pek rastlanmamaktadır.

Boğaz ve Haliç çevresindeki bir çok köşk ve yalının su kenarlarında yaptırılmış olmaları ya da kendilerine özgü havuzları olmalarına karşılık bu iki örnek dışında, bir ada gibi havuzlu su ortasına yapılmış pek fazla benzerleri bulunmamaktadır.

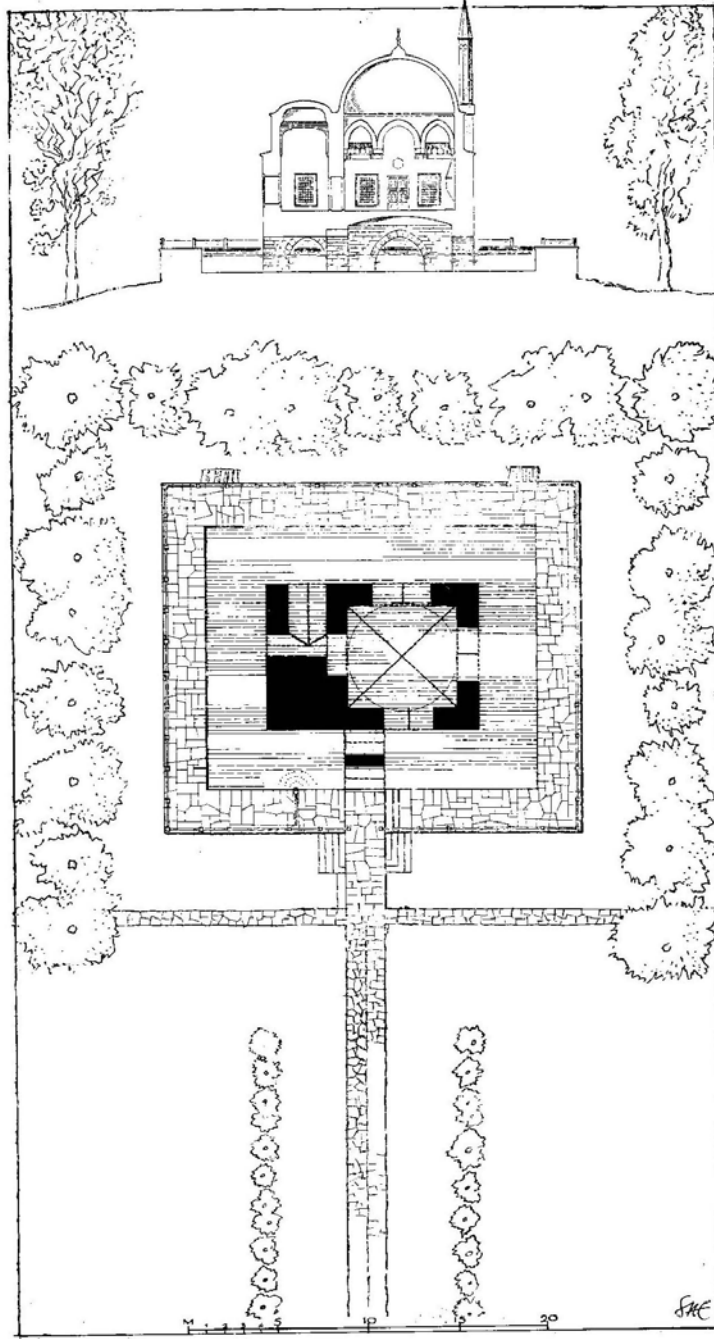
Siyavuş Paşa Köşkü'nün havuz içerisinde inşa edilmiş, klasik mimarimizin zarif, kapalı, yazlık ve kışlık olarak kullanılan, çevresindeki müstemilatı ile birlikte dönemin özelliklerini günümüze taşıyan nadir örneklerden biri olması bakımından ciddi korunmaya, yeni işlevler verilmeye layık bir abide olarak, üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. 2009 yılında restorasyon programına alınan bu eserin, restorasyondan sonra ziyaretçilere açık bir kimliğe kavuşturulması gerekmektedir.

⁴⁹ S. H. Eldem, **Türk Bahçeleri**, s.136, şekil 196.; D. Kuban, "Topkapı Sarayı" mad., **D.B. İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, s.268.

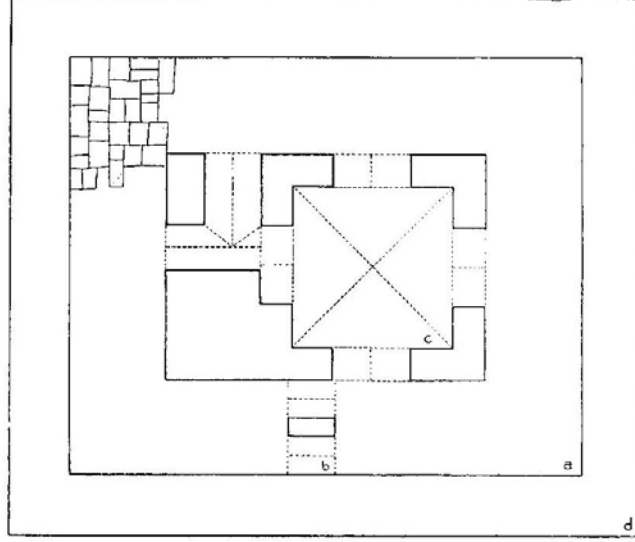
BİBLİYOGRAFYA

- Ahunbay, Z., “Siyavuş Paşa Medresesi” mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul 1994, s.20-21.
- Akakuş, R., **Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetleri**, İstanbul 1973.
- Anonim, **İstanbul Abideleri**, İstanbul 1941.
- Artan, T., “Siyavuş Paşa Köşkü” mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul 1994, s.20.
- Baltacı, C., **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri**, C.2, İstanbul 2005.
- Çoban, A., **Hadikatü'l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2005.
- Demiriz, Y., **Eyüp’de Türbeler**, Ankara 1989.
- Demiriz, Y., “Siyavuş Paşa Türbesi”, mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, s. 21-22
- Doruktuna, R., **İstanbul Havuzları ve Fıskiyeli Havuzlar**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü basılmamış lisans tezi, İstanbul 1974.
- Eldem, S. H., **Köşkler ve Kasırlar**, İstanbul 1968-1974.
- Eldem, S. H., **Türk Bahçeleri**, İstanbul 1977.
- Erdoğan, M., “Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri”, **Vakıflar Dergisi**, IV, Ankara 1958, s.149-182.
- Genim, S., “Sinan’ın Sivil Yapıları”, **Mimar Koca Sinan’ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, C.1, İstanbul 1988, s. 393-398.
- Goodwin, G., **A. History of Ottoman Architecture**, London 1971.
- Hüseyin Ayvansarayı, **Hadikatül Cevami** (Haz. A. N. Galitekin), İstanbul 2001,
- Kuban, D., “Topkapı Sarayı”, mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** C.7, İstanbul 1994, s. 288-291.
- Kuran, A., **Mimar Sinan**, İstanbul 1986.
- Kütükoğlu, M.S., **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara 2000.
- Mehmed Süreyya, **Osmanlı Devletinde Kim Kimdi Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye’nin Düzeltip Genişletilmiş Edimsel Basımı Osmanoğulları** (Sad. G. Oransoy), Ankara 1969.
- Meriç, R. M., **Mimar Sinan Hayatı Eserleri**, Ankara 1965.
- Osmanzade Taib Ahmed, **Hadikatül Vüzera**, İstanbul 1270.

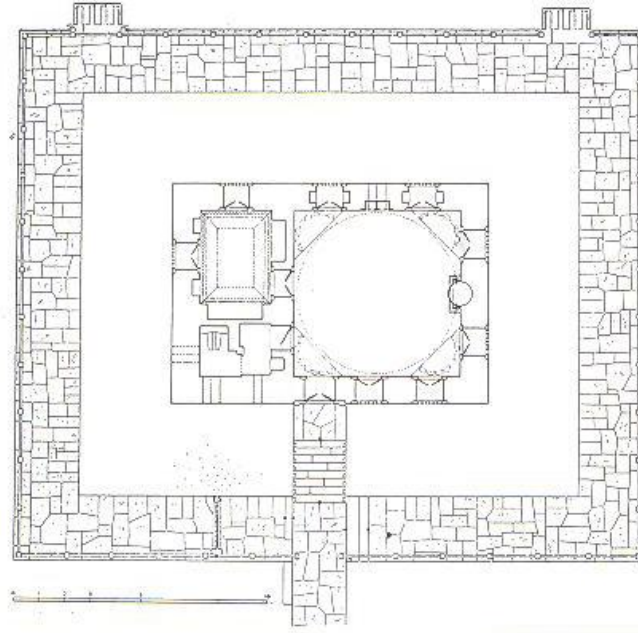
- Parmaksızoğlu, İ., “Siyavuş Paşa” mad., **Türk Ansiklopedisi**, C. XXX, Ankara 1980, s. 171.
- Sözen, M.- v.d., **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul 1975.
- Sözen, M., **Mimar Sinan**, İstanbul 1988.
- Ünsal, B., “İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması”, **Vakıflar Dergisi**, S. XVI, İstanbul 1982, s. 77-120.

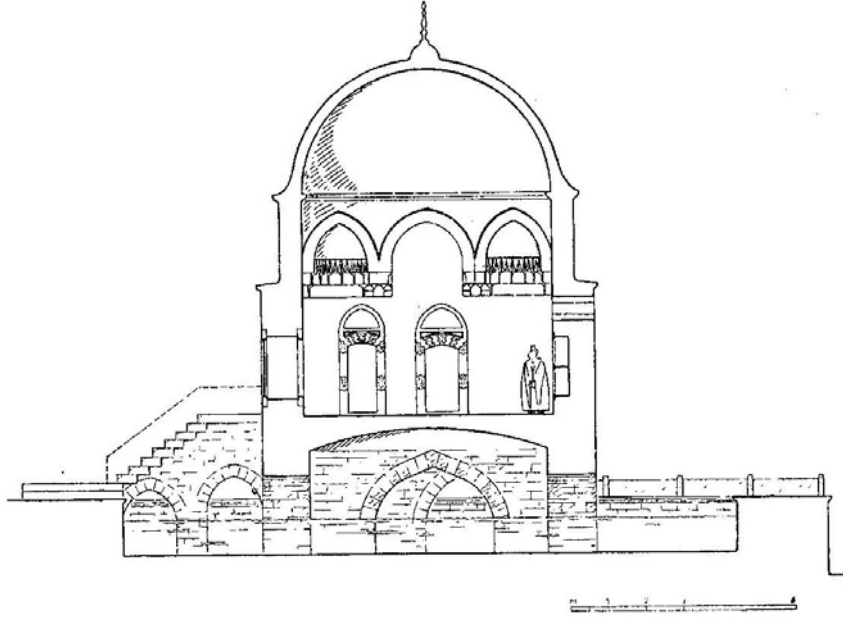
Çizim 1- Siyavuş Paşa Köşkü ve Çevresi
(S.H.Eldem)

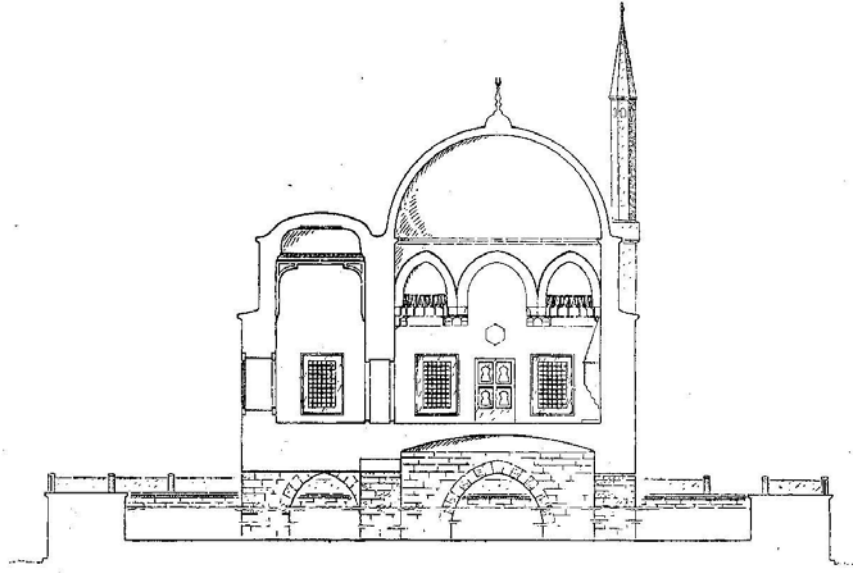
Çizim 2- Köşkün Bodrum Katı (S.H.Eldem)

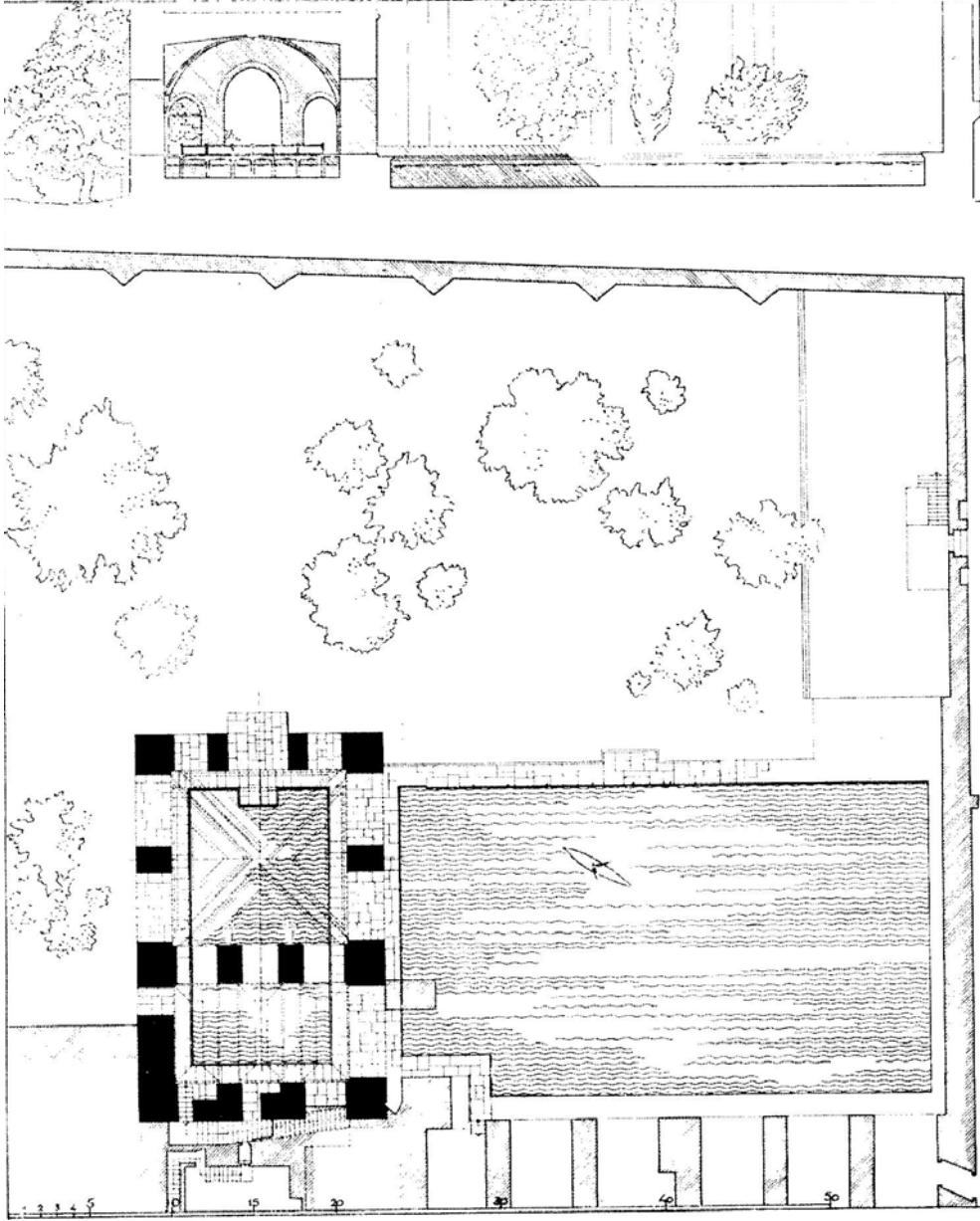
Çizim 3- Köşkün Zemin Katı (S.H.Eldem)

Çizim 4- Köşkün Doğu Batı Kesiti (S.H.Eldem)

Çizim 5- Köşkün Kuzey Güney Kesiti (S.H.Eldem)

Çizim 6- T.K.S. 4. Murat Köşkü (S.H.Eldem)

Foto. 1

Foto. 2

Foto. 3

Foto. 4

Foto. 5

Foto. 6

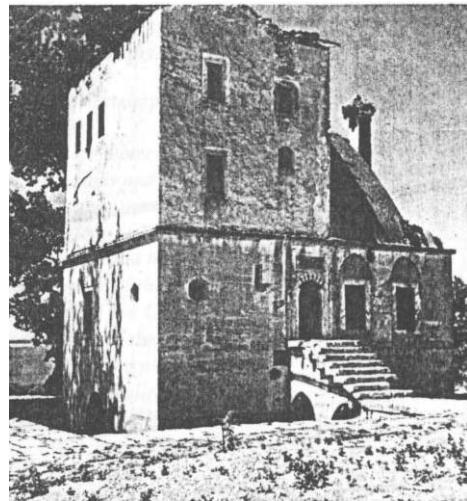

Foto. 7

Foto. 8

Foto. 9

Foto. 10

Foto. 11

Foto.12

Foto. 13

Foto. 14

Foto. 15

Foto. 16

Foto. 17

Foto. 18

Foto. 19

Foto. 20

Foto. 21

Foto. 22

Foto. 23

Foto. 24

Foto. 25

Foto. 26

Foto. 27

Foto. 28

Foto. 29

Foto. 30

Foto. 31